

MATERIAŁY DO NAUCZANIA FOLKLORU I LITERATURY HUCULSZCZYŻNY¹

Igor Pelypeyko, *Play. Knyha dlya chytannya pro Hutsul'shchynu*, Hutsul's'ka shkola, Yavoriv 1996, pp. 416.

Igor Pelypeyko, *Floyara. Khrestomatiya z hutsul's'koho fol'kloru*, Pysany Kamin', Kosiv 1999, pp. 226.

W 1996 roku z inicjatywy Huculskiej Rady Edukacyjnej i laboratorium badawczego Etnopedagogika Huculska i Huculszczynoznawstwo powołano serię edukacyjno-metodyczną „Biblioteka Szkoły Huculskiej”, publikowaną przez kosowskie wydawnictwo Pisany Kamień. Celem tej serii było zapewnienie szkołom i nauczycielom naukowych i metodycznych publikacji na temat huculszczynoznawstwa². Przez dwadzieścia lat w serii wydano 41 książek, które są zgodne z opracowanymi programami nauczania literatury i folkloru Huculszczyny i skierowane zarówno do szkół podstawowych, jak i gimnazjów i liceów ogólnokształcących. Lekcje huculszczynoznawstwa w ukraińskich szkołach regionu huculskiego wprowadzono na początku lat 90. XX wieku, przy czym programy nauczania przewidują dowolność w sposobie realizacji tego przedmiotu. Oprócz osobnych lekcji, do najpopularniejszych form nauczania tego przedmiotu zalicza się zajęcia fakultatywne oraz pozalekcyjne. Ponadto, niektóre elementy huculszczynoznawstwa uwzględnia się na innych przedmiotach szkolnych, jako tzw. „dodatkowy materiał

krajoznawczy” (Łosiuk 2001: 605-643). Tym samym realizacja programów stanowi dobrą praktykę w wychowaniu dzieci i młodzieży oraz zakorzenianiu ich w Małej Ojczyźnie.

Pierwszymi tomami „Biblioteki Szkoły Huculskiej” były dwie publikacje badacza oraz praktyka-pedagoga Igora Pelypejki (1928-2006), które ze względu na swą bogatą zawartość oraz modelowy charakter i duże znaczenie dla praktyki edukacji regionalnej na Huculszczynie warto przybliżyć szerszemu kręgowi odbiorców.

Pierwsza z nich to podręcznik zatytułowany *Plaj. Książka do czytania o Huculszczynie* (Pelypeyko 1996)³, adresowany do uczniów gimnazjów i liceów oraz nauczycieli i wychowawców, a także do szerokiego grona czytelników. Podręcznik jest przeznaczony do wykorzystania jako dodatkowe źródło podczas lekcji ukrainoznawstwa, huculszczynoznawstwa, literatury, historii, geografii, a także do samodzielnego czytania przez uczniów w celu pogłębienia wiedzy na temat kraju ojczystego i pobudzenia miłości do niego. W książce Pelypejki zebrano najlepsze utwory literackie i publicystyczne oraz fragmenty, napisane przez autorów, którzy albo pochodzą z Huculszczyny, albo są z nią związane twórczą biografiami. Zawarto także przykłady ustnej twórczości ludowej, artykuły o badaczach Huculszczyny oraz o działaczach diaspory huculskiej. W przedmowie do książki autor zauważa:

Ta książka nazywana jest *Plajem*, ponieważ poprowadzi Cię drogami i szlakami naszych pięknych gór, złożonej historii kraju, zaprowadzi do zielonej połoniny i spokojnych wiosek, do

¹ Tekst powstał w ramach Programu Stypendialnego Rządu RP Dla Młodych Naukowców odbywanego w roku akademickim 2020/2021 w Instytucie Nauk o Kulturze Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej pod opieką naukową dr hab. Katarzyny Smyk, prof. UMCS.

² Huculszczynoznawstwo (w j. ukraińskim гуцульщинознавство) – nowy kierunek naukowy i przedmiot nauczania w ukraińskich szkołach, który bada historię Huculszczyny, jej dialekt, folklor, zwyczaje, tradycje, obrzędy, relacje rodzinne i społeczne autochtonów. Termin wszedł do obiegu naukowego na początku lat 90. dzięki staraniom takich badaczy jak Roman Skulski, Mirosław Stelmachowicz, Igor Pelypejko, Piotr Łosiuk, Adelia Hryhoruk, Mykoła Domaszewski.

³ *Plaj* – szeroka ścieżka w górach.

mistrzów ludowych i tajemniczych molfarów⁴... Ten podręcznik różni się od innych tym, że można go czytać nie po kolei, ale wybrać to, co Cię interesuje: święta i zwyczaje na Huculszczyźnie, utalentowani artyści, czy też życie na połoninach... Kolejna cecha książki: jest przeznaczona dla uczniów niezależnie od klasy. Może być czytana przez czwartoklasistę, jedenastoklasistę, a nawet ich rodziców. Dlatego dbaj o tę książkę, bo ona przyda się jeszcze niejednemu pokoleniu uczniów (Pelypeyko 1996: 3-4).

Warto zauważyć, że materiały w *Plaju* są podzielone na siedem rozdziałów, z których każdy odzwierciedla jeden główny temat, dlatego warto scharakteryzować bardziej szczegółowo każdą z tych części. Pierwsza z nich nosi tytuł *Werchowyno, świtku ty nasz* (Верховино, світку ти наш) i zawiera ponad dwadzieścia utworów o bogactwie i pięknie przyrody kraju huculskiego. Zaczyna się ten rozdział wierszem Mykoły Ustyjanowicza *Werchowyniec* (Верховинець), który po raz pierwszy wydrukowano w 1853 r., a później został nieco zmodyfikowany i stał się pieśnią ludową. Jego początek w tłumaczeniu na język polski brzmi następująco:

Werchowyno, świtku ty nasz!
Hej, jak u ciebie tu miło!
Jak gry wód, płynie tu czas,
Swobodnie, głośno, wesoło (Pelypeyko 1996: 7).

W tym rozdziale znajdują się również wiersze innych znanych poetów, takich jak Bogdan Lepki *Południe w górach* (Полудне в горах), Wołodymyr Kobylański *Werchowynski Bir* (Верховинський бір), Dmytro Zagul *Czeremosz* (Черемос), Maksym Rylski *Karpackie oktawy* (Карпатські октави) i inni. Pisarze-prozaicy prezentowani są w pierwszym rozdziale fragmentami takich tekstów, jak *Górskie akwarele* (Гірські акварелі) i *Z gór potoki!* (З гір потоки!) Hnata Chotkiewicza, *Rąbią las* (Рубають ліс) Antina Kruszelnickiego, *Ognie z połoniny* (Огні з полонини) Juriego Szkrumeliaka, *Na górach* (На горах) Mychajła Hruszewskiego, *Pop Iwan i Howerla*

(Поп-Іван і Говерля) Mychajła Łomackiego oraz *Stritenie* (Стрітенне) Marii Vlad. Pojawia się tu również Stepan Puszyk (1944-2018), pisarz, folklorysta i badacz, który poświęcił Huculszczyźnie wiele swoich prac, m.in. wielka powieść *Pióro Złotego Ptaka* (Перо Золотого Птаха) (1978). Jak wynika z powyższego przeglądu, Pelypeyko wybrał najbardziej charakterystyczne teksty literackie przedstawiające unikalną przyrodę regionu huculskiego.

Drugi rozdział podręcznika zatytułowany *Od pierwowieku do współczesności* (Від первовіку до сучасності) zawiera prawie czterdzieści utworów o wydarzeniach historycznych i dawnym życiu górali. Zaczyna się fragmentem *Pisany Kamień* z tetralogii Stanisława Vincenza (1888-1971) *Na wysokiej połoninie*. Warto wspomnieć, że w tym dziele znakomicie odzwierciedlono duchowy świat mieszkańców Huculszczyzny, ich tradycje, wierzenia, życie, a jego bohaterowie – Huculi są obdarzeni wielką mądrością życiową, zachowują tajemnice zamierzchłej starożytności i ducha przodków. Współcześni badacze twierdzą niekiedy, że Vincenz jest „największym Huculem wśród Polaków i Polakiem wśród Huculów” (Horbań, Babij 2018: 5), nie dziwi więc, że jego dzieła są wykorzystywane w huculskiej edukacji regionalnej.

Wiele innych tekstów z drugiego rozdziału omawianej publikacji przenosi czytelnika w minione wieki, kiedy Huculi bronili swej ojczyzny przed wrogami. Mychajło Łomacki w książce *Z gór Karpat* (З гір Карпат) pisał: „Ginęli Huculi, broniąc wolności, woli, ginęli w obronie rodzimych gniazd karpackich, krwią zdobytych przez przodków i przekazanych potomkom. Ginęli i zraszali swoją ojczystą ziemię gorącą krwią, aby rósł na niej najlepszy kwiat, kwiat woli!” (Pelypeyko 1996: 64). Dzieci są więc zapoznawane z najpopularniejszym ludowym bohaterem Huculszczyzny – zbójnikiem Oleksem Doboszem i jego przyjaciółmi, czytając na lekcjach teksty Grygorija Smolskiego *Olekxa Dowbusz* (Олекса Довбуш), Wołodymyra Gzyckiego *Opryszki* (Опришки) oraz Iwana Franki *Król huculski* (Гуцульський король).

⁴ Molfar – w kulturze huculskiej mag i uzdrowiciel, czasami kojarzony z czarownikiem parającym się ziołolecznictwem.

Autor podręcznika znaczną część zamieszczonych utworów poświęcił okresowi okupacji sowieckiej i niemieckiej. Są tu wiersze Dmytra Pawłyczka *Do szkoły (До школи)* – o kołomyjskim getcie i rozstrzelaniu Żydów w szeparowskim lesie, Mykoły Matijiwa-Melnyka *Nic nie wziąłem ze sobą (Нічого я не взяв з собою)* – o ciężkim losie huculskich emigrantów na obczyźnie, Dmytra Arsenyca *Nie grali nam muzyki na weselu (Не грали нам музики на весіллі)* – o znęcaniu sowieckich okupantów, Tarasa Melniczuka *I stała się ziemia dla Huculów męką (І стала земля для гуцулів мукою)* – o przymusowej kolektywizacji huculskich wsi i wdrożeniu kolchozów. Wartościowy jest także przytoczony w podręczniku tekst huculskiej pisarki Marii Ostromiry, która przebywając na emigracji od 1944 r., wydała w Argentynie powieść *Nad bystrym Czeremoszem (Над бистрим Черемошем)* mówiącą o represjach sowieckich podczas pierwszej okupacji Galicji w latach 1939-1941.

Kolejna część podręcznika nosi tytuł *Dni i pracy Hucula (Дні і праці гуцула)* i zawiera utwory o trudnej pracy i życiu górali. Pelypejko podkreśla, że głównymi zajęciami mieszkańców gór w niedalekiej przeszłości były hodowla bydła oraz wycinanie i spław lasu. Właśnie tym rodzajom pracy w podręczniku poświęcono najwięcej utworów poetyckich i prozatorskich. Wśród nich pojawiają się wiersze *Roksolana (Роксолана)* Sewastiana Klenowicza, *Krzyż na klifie (Хрест на кручі)* Bohdana Lepkiego, *Połoniński dzień świta (Полонинський день світає)* Aleksandra Olesia i *W nocy nad Czeremoszem (Вночі на Черемоші)* Olgi Strzelec. Interesująco przedstawiono również ciekawe losy autora wiersza *Na połoninie (На полонині)*, Wasyla Wyszynskiego (1895-1948)⁵. Wśród prozatorskich tekstów o pracy Huculów znalazły się: *Aby*

nie te góry (Щоб не тії гори) Marka Cze-remszyny, *Darabow (Дарабов)* Hnata Chotkiewicza, *Śmierć Sorokoniukowego Jury (Смерть Сороканюкового Юри)* Danyła Chorowiuka, *Cienie zapomnianych przodków (Тіні забутих предків)* Mychajła Kociubińskiego i *Na czuwczyńskiej połoninie (На Чивчинській полонині)* Romana Jarumowicza.

O duchowym świecie Huculów, ich kosmogonii, demonologii, kalendarzu, świętach, obrzędach, obyczajach opowiadają teksty literackie zamieszczone w czwartym rozdziale, zatytułowanym *Dusza werchowyńca (Душа верховинця)*. Z utworów tych uczeń dowiaduje się, że „każdy szczyt, skała, rzeka, każde jezioro regionu górskiego jest owiane poezją legend i opowieści” (Pelypejko 1996: 184). W książce znajdują się często wykorzystywane przez nauczycieli legendy i opowieści o carze Czarnogóry (Roman Iwanyczuk *Rododendry (Рододендри)*), o jeziorze Nesamowitym (Maria Wład *Stritynie (Стрیتині)*), o pisance Świętego Miłkołaja (Wira Wowk *Legenda (Легенда)*) i o górze Kamienna Bogaczka (Sydor Worobkiewicz, *Skamenila Bogaczka (Скаменіла Багачка)*). Huculskie święta religijne i obrzędy ludowe ukazane są we fragmentach tekstów Hnata Chotkiewicza *Wieś (Село)*, Piotra Szekeryka-Donykiwa *Rok w wierzeniach Huculów (Рік у віруваннях гуцулів)*, Marii Ostromiry *Nad bystrym Czeremoszem (Над бистрим Черемошем)*, Iwana Bodnarczuka *W święty wieczór (У Свят-Вечір)*, Onufrego Manczuka *Wielkanoc (Великдень)*, Aleksandra Olesia *Na zielonych górach (На зелених горах)* i Jurija Fedkowicza *Luba – zguba (Люба – згуба)*. W podręczniku przedstawiono również teksty ukraińskiego pisarza, reżysera i muzyka H. Chotkewycza (1877-1938). W opowiadaniu *Hucul (Гуцул)* z entuzjazmem opisuje on huculski charakter, w którym widział „ostrą energię”, „niepohamowaną zawziętość” i „bajkową wytrwałość” (Pelypejko 1996: 187-189). Sztuka muzyczno-taneczna Huculów przedstawiana jest we fragmentach utworów *Kraina błękitnych storczyków (Країна блакитних орхідей)*

⁵ Pod tym pseudonimem na Ukrainie znany był austriacki arcyksiążę Wilhelm Franciszek Lotaryński z dynastii Habsburgów. Odwiedzając Huculszczyznę w młodości, tak bardzo pokochał ten kraj i jego mieszkańców, że nauczył się języka ukraińskiego, mówił w nim płynnie i pisał wiersze. Po I wojnie światowej walczył o niepodległość Ukrainy w szeregach wojsk ukraińskich. W 1945 r. został aresztowany

przez sowieckie organy ścigania i zginął w więzieniu (Kuczer 2011: 123).

Mirosława Kapija, *Sokolowa trembita* (*Соколова трембіта*) Jarosława Gawuczaka i *Pióro Złotego Ptaka* (*Перо Золотого Птаха*) Stepana Puszyka. Jak pokazuje praktyka etnopedagogiczna, ten rozdział jest najbardziej atrakcyjny i interesujący dla młodego pokolenia, które dzięki zawartym w nim materiałom zapoznaje się z duchowymi tradycjami swoich przodków.

Z uwagi na fakt, iż Huculszczyzna znana jest na całym świecie jako kraina rozwiniętej sztuki ludowej, piątą część podręcznika Pelypejko słusznie zatytułował *Twórcy piękna* (*Творці краси*). Znajdują się tu fragmenty poświęcone twórczości znanych rzeźbiarzy, garncarzy, pisankarzy, hafciarzy, tkaczy, kuśnierzy i innych rzemieślników. Teksty Leonida Serpilina *Testamentowy skarbiec* (*Заповітна скарбниця*), Stepana Puszyka *Pióro Złotego Ptaka* (*Перо Золотого Птаха*), Wołodymyra Kaczkana *Góry i doły* (*Гори і доли*) opowiadają o dynastii niezrównanych mistrzów artystycznej rzeźby w drewnie Szkribliaków-Korpaniuków. O słynnej artystce, pisankarce i poetce Teodozji Płytcie-Gorycwit (1927-1998) ze wsi Krzyworównia opowiada z kolei esej Heleny Grygorak *Symbol piękna i wolności* (*Символ краси і волі*). Autorka przytacza w nim słowa mistrzyni: „Aby napisać pisanekę, trzeba mieć nie tylko zręczne ręce, ale także wrażliwą na piękno duszę” (Pelypeyko 1996: 303). Ten rozdział niewątpliwie pobudza zainteresowanie uczniów huculską sztuką użytkową i twórczością znanych rzemieślników, przyczyniając się również do późniejszego rozwoju zawodowego młodzieży.

Szóstą część podręcznika, zatytułowaną *Kocham Cię, Huculszczyzno!* (*Люблю тебе, Гуцуліє!*), zawiera teksty, których głównym tematem jest miłość do Huculszczyzny. To wiersze Mykoły Blyzniuka *Urodziłem się i umrę Huculem* (*Я народився і помру гуцулом*), Ostapa Łuckiego *Na wierzchołkach* (*На верхах*), Julia Borszosz-Kamiatkiego *Jestem dzieckiem gór zielonych* (*Гір зелених я дитина*), Marijki Pidchirianky *Tu gdzie żyjemy* (*Тут, де ми живемо*), Dmytra Pawłyczka *Tam, gdzie Liuczka się kręci...* (*Там, де Лючка круто в'ється...*) i inne.

Ponadto pojawia się tu opis niesamowitego świata Huculszczyzny we fragmencie listu klasyka literatury ukraińskiej – Mychajła Kociubińskiego (1864-1913), który trzykrotnie odwiedził Huculszczyznę w latach 1910-1912:

Gdybyście Państwo wiedzieli, jaki to niesamowity, prawie bajkowy zakątek, z gęsto zielonymi górami, z wiecznie hałaśliwymi górskimi rzekami, czysty i świeży, jakby urodził się wczoraj. Brzemie, zwyczaj, cały tryb życia Huculów [...] tak osobliwe i kolorowe, że czujesz się przeniesiony do jakiegoś nowego, nieznanego świata (Pelypeyko 1996: 336).

Ostatni rozdział książki to *Badacze i oświeceniowcy Huculszczyzny* (*Дослідники і просвітители Гуцульщини*). Ta część gromadzi informacje o uczonych, podróżnikach, działaczach społeczno-kulturalnych z przeszłości i współczesności. Zamieszczone tu eseje opowiadają o wkładzie w naukę o Huculszczyźnie takich ukraińskich badaczy, jak Sofron Wytwicki (1819-1879), Mykoła Kołcuniak (1856-1891), Łuka Harmatij (1866-1924), Wołodymyr Hnatiuk (1871-1926), Wołodymyr Szuchiewicz (1849-1915), Mychajło Wachniuk (1888-1976), Piotr Szekezyk-Donykiw (1889-1941), Mychajło Łomacki (1886-1968), Piotr Dudiek (1882-1958), Klymentyna Lysynecka (1851-1938), Mykoła Domaszewski (1925-2010) i inni. W moim przekonaniu autor podręcznika za mało uwagi poświęcił tu polskim badaczom Huculszczyzny. W rozdziale podano tylko ich nazwiska: August Bielowski (1806-1876), Leopold Wajgiel (1842-1906), Oskar Kolberg (1814-1890), Stanisław Vincenz (1888-1971) i Jan A. Choroszy. Wyjątkiem jest twórczość Stanisława Vincenza, którego fragmenty tekstów zostały zamieszczone w poprzednich rozdziałach. Sylwetki wspomnianych wyżej badaczy, a także innych polskich etnografów i folklorystów badających Huculszczyznę, należałoby bez wątpienia przedstawić bardziej szczegółowo w formie szerokich esejów. Ponadto warto byłoby w kolejnych tomach *Plaja* przybliżyć nauczycielom i uczniom informacje nie tylko o badaczach minionych wieków, ale także o współczesnych polskich naukowcach, którzy zajmują się badaniem regionu huculskiego.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż w każdym rozdziale omawianego podręcznika pojawia się część zatytułowana *Ze źródeł folklorystycznych (З фольклорного джерела)*, która zawiera najbardziej reprezentatywne pieśni ludowe kraju huculskiego – ballady oraz poematy skomponowane wierszem kołomyjkowym. Istotne jest to, że utwory te opisują prawdziwe wydarzenia z życia społecznego czy rodzinnego, nie zawierając elementów fantastyki. Uczniowie mogą się dokładnie zapoznać z tymi tekstami, a także wykorzystać je w trakcie zespołowych występów na różnego rodzaju uroczystościach i przeglądach, m. in. na wieczorach literackich, koncertach, festiwalach. W trakcie lekcji młodzież uczy się też pisać własne kołomyjki, które są później prezentowane przy różnorodnych okazjach w szkole i poza szkołą.

Wszystkie rozdziały podręcznika *Plaj* zaczynają się od wstępu, który pomaga czytelnikom zrozumieć ich główny temat, a kończą się wskazówkami metodycznymi i zadaniami. Na końcu książki znajduje się *Słowniczek gwary huculskiej (Словничок гуцульських діалектизмів)* oraz skorowidz *O autorach tekstów literackich (Про авторів літературних творів)*. Dużą zaletą podręcznika jest obecność aparatu metodycznego, który oferuje różnorodne wskazówki i zadania umożliwiające głębsze poznanie Huculszczyzny, a także jej praktyczne samodzielne badanie przez uczniów.

Reasumując, w *Plaju* znajdują się przykłady różnych gatunków twórczości literackiej o regionie huculskim, m.in. powieści, opowiadań, esejów, poezji. Nauczyciele i uczniowie mają możliwość uzyskania dość obszernych informacji o historii, przyrodzie, gospodarce, etnografii regionu poprzez pryzmat literatury, publicystyki oraz folkloru. Podręcznik może być zatem wykorzystywany do nauczania różnych przedmiotów. Najważniejsze jednak jest to, że *Plaj* zachęca uczniów do samodzielnej pracy poszukiwawczo-badawczej w dziedzinie huculszczyznoznawstwa.

Druga ze wspomnianych publikacji Igora Pelypejki to wydana w serii „Biblioteki Szkoły Huculskiej” to pozycja zatytułowana

*Flojara. Chrestomatia folkloru huculskiego (Pelypejko 1999)*⁶. Jest to pierwsza chrestomatia folkloru huculskiego, adresowana zarówno do nauczycieli, jak i uczniów. Zawiera ponad 360 tekstów ustnej twórczości ludowej różnych gatunków; znajdują się tam m.in. kołysanki, bajki, legendy, opowieści, przysłowia i powiedzenia, zagadki, kołomyjki, pieśni-kroniki, kołędy. Są one dobrane do wieku uczniów i mają znaczny potencjał patriotyczny i moralno-estetyczny. Zaprezentowano tu teksty folkloru ze wszystkich trzech regionów Huculszczyzny. W części wstępnej pt. *Literatura ustna naszego regionu (Усна словесність нашого краю)* Pelypejko podkreśla:

W naszym regionie folklor nie jest słownym zażytkiem starożytności. Nie – żyje on zawsze, towarzysząc nam przez całe życie. [...] Duże rozpowszechnienie folkloru na Huculszczyźnie nie jest przypadkowe. Prawie do połowy XX w. zdecydowana większość górali była analfabetami. Dlatego ich naturalny pociąg do dobrego i mądrego słowa zaspokajała tylko ustna twórczość (Pelypejko 1999: 3-4).

Biorąc pod uwagę fakt, iż ulubionym gatunkiem folkloru Huculów jest bajka, we *Flojarze* autor przedstawił takie pouczające opowieści huculskie, jak: *Tak płaci świat (Отак світ платить)*, *Jak zaginął bogaty brat (Як пропав багатий брат)*, *Carewicz Jakub i jego bracia (Царевич Яків і його браття)*, *Jak mąż i żona zaczęli jeść mniej (Як чоловік з жінкою стали менше їсти)*, *O dziewczynie fajnej i niezbyt fajnej (Про дівку файну і не дуже файну)*, *Сугаński głupiec (Циганське дурило)*, *Jak bogacz babkę wymienił (Як багач паску заміняє)*. Warto zauważyć, że w swej antologii Pelypejko uwzględnił również wybitne osiągnięcia Mykoły Zinzuka (1925-2012), nauczyciela i folklorysty, który w ciągu 30 lat swej działalności zapisał od starszych ludzi ponad 1200 opowieści huculskich

⁶ Flojara (inne nazwy: frilka, frelka, flojarka, frela, dowbuszynka, zubówka) – to ukraiński ludowy instrument dęty, pospolity na Huculszczyźnie. Jest rodzajem otwartego fletu metrowej długości z sześcioma otworami.

opublikowanych w różnego rodzaju wydawnictwach⁷.

W omawianym zbiorze przedstawiono również legendy huculskie i opowieści pouczające, które mogą mieć praktyczne zastosowanie w procesie edukacji: *Jak powstały góry (Як утворилися гори)*, *Dlaczego ludzie nie znają czasu ich śmierci (Чому люди не знають часу своєї смерті)*, *Kamień bogaczka (Кам'яна багачка)*, *Głowacz z gór Gutinских (Головач з Гутинських гір)*, *Pidzacharyczy (Підзахаричі)*, *Jakie były opryszki (Які були опришки)*, *Iwan Rachowski (Іван Рахівський)*, *Flojara bajuraka (Флояра байурака)*, *Pisany kamień (Писаний камінь)*, *O górze Doboszanka (Про гору Довбушанку)*, *Sokołowe kamienie (Соколове каміння)* i inne. W chrestomatii przytacza się także ponad sto powiedzeń i przysłów, które stanowią bardzo powszechny i żywy rodzaj ustnej sztuki ludowej na Huculszczyźnie. Autor podkreśla, że te krótkie powiedzenia odzwierciedlają doświadczenia i życiowe obserwacje wielu pokoleń, przekazują mądrość ludową, opisują naturę, zwyczaję, tradycje górali. Wartościowe materiały, które mogą być wykorzystane w edukacji dla dzieci, zawiera też część *Zagadki (Загадки)*, gdzie znajduje się ponad pięćdziesiąt huculskich zgadywanek, pozwalających uczniom ćwiczyć spryt i wyobraźnię. Autor słusznie nazywa je „krótkimi utworami poetyckimi”, ponieważ każda z nich jest swoistą metaforą. Wśród zagadek huculskich znajduje się wiele tekstów oryginalnych, w których „zaszyfrowane” są treści charakterystyczne tylko dla tego regionu.

W części *Kołomyjki (Коломийки)* autor podkreśla, że ten rodzaj folkloru huculskiego jest niezwykle powszechny. „Każdy Hucul – pisze – zna ich sporo, wydaje się, że od urodzenia. I są tacy kołomyjkarze, którzy mają niewyczerpany zapas tych piosenek, mogą je śpiewać

godzinami” (Pelypeyko 1999: 92). *Flojara* zawiera jednocześnie przemyślaną propozycję nauki kołomyjek, które zostały tu podzielone na następujące sekcje: *O ojczyźnie, o Huculach (Про рідний край, про гуцулів)*, *O połoninach, życiu połonińskim (Про полонини, полонинське життя)*, *O opryskach (Про опришків)*, *Motywy społeczne (Соціальні мотиви)*, *Kołomyjki o miłości (Коломийки про кохання)* oraz *Kołomyjki żartobliwe (Жартівливі коломийки)*.

W rozdziale *Kołędy (Колядки)* podkreślono, że zawierają one wiele archaicznych obrazów symbolicznych, takich jak drzewo życia, ptak, złota i srebrna brama, cichy Dunaj czy błękitne morze. W wyborze znalazły się przykłady kolęd śpiewanych różnym adresatom: *Kołęda do księdza (Коляда священикові)*, *Kołęda do gazdy (Коляда тазді)*, *Kołęda do gazdyni (Коляда таздині)*, *Kołęda do wdowy (Коляда вдовиці)*, *Kołęda parobkowi (Коляда парубкові)*, *Kołęda dziewczynie (Коляда дівчині)*, *Kołęda do tego, u kogo zmarła tata (Коляда тому, в кого померла мама)*. Wskazano tu również na osiągnięcia Wołodymyra Szuchiewiczza, który w pięciotomowym dziele *Huculszczyzna* pomieścił około 200 kolęd (Pelypeyko 1999: 131).

Część *Śpiewanki (Співанки)* przynosi z kolei wybór dawnych i współczesnych huculskich śpiewanek-kronik, np. *O dawnych czasach (Про давні часи)*, *O gigantach (Про велетів)*, *O pochodzeniu Huculów (Про походження гуцулів)*, *O Dowbuszu (Про Довбуша)*, *O Lukianie Kobylicy (Про Лук'яна Кобылицю)*, *O Karpackiej Ukrainie w 1939 r. (Про Карпатську Україну 1939 року)*, *O drwalach (Про лісорубів)*, *O deportacji (Про висилку)*, *O referendum w 1991 r. (Про референдум 1991 року)* i inne.

W rozdziale zatytułowanym *Nieco o światopoglądach i wierzeniach Huculów (Децо про світоглядні уявлення та вірування гуцулів)* czytelnicy mogą się zapoznać z fragmentami książki wybitnego znawcy Huculszczyzny Michajła Łomackiego *Krajna magii i riękna (Крайна чарів і краси)*, w której przedstawiony jest świat huculskiej demonologii, m.in. postaci czugaistra, szczecznyka,

⁷ Część opowieści zebranych przez Zinchuka została wydana w książce *Z Nevyčerpanoi krynytsi (Z niewyczerpanej studni)* (Zinchuk 1994). W latach 2003-2019 w rozmaitych wydawnictwach w Kijowie, Lwowie, Tarnopolu, Czerniowcach, Wyżnicy i Śniatyniu ukazało się ponadto 40 innych publikacji zawierających baśnie z różnych regionów etnograficznych Ukrainy, w tym z Huculszczyzny.

aridnyka, upyra, wowkułaky, mawki, wiedźmy, prymiwnykiw, czarownic oraz uzdrowicieli.

Należy podkreślić, że również ta publikacja zawiera głęboko przemyślany aparat metodyczny, mający na celu pobudzenie wśród uczniów zainteresowania folklorystyką i zachęcenie do samodzielnego gromadzenia materiałów folklorystycznych. Oto kilka przykładowych zadań, jakie proponowane są uczniom:

Zapisz legendy i opowieści o swojej wsi (mieście), o górach, lasach, rzekach, jeziorach w swojej okolicy, o wydarzeniach historycznych, które tu miały miejsce.

Zapisz przysłowia i powiedzenia, które usłyszałeś(łaś) od ludzi starszych, zapamiętaj je, spróbuj wykorzystać w swoich wypowiedziach.

Zapisz kołomyjki, które zna twoja rodzina; skomponuj z nich zbiór „Kołomyjki mojej rodziny”.

Zorganizuj wśród uczniów klasy lub szkoły konkurs na najlepszego wykonawcę kołomyjek. Spróbuj napisać kołomyjki o tym, co Cię interesuje, o wydarzeniach w rodzinie, w szkole, w kraju. Uważaj na przestrzeganie kołomyjkowego rozmiaru i rytmu.

Ogromną zaletą omawianej publikacji jest wyjątkowy rozdział *I Ty możesz zostać folklorystą!* (*I tu можеи стати фольклористом!*), w którym uczniom udzielane są porady, jak zbierać, zapisywać i systematyzować teksty folkloru, gdzie je przechowywać, jak tworzyć archiwa. Autor zaznacza przy tym, że najważniejsze jest to, aby najpierw znaleźć doświadczonych nosicieli folkloru, którymi mogą być zarówno członkowie rodziny, jak i sąsiedzi czy znajomi.

Igor Pelypejko podkreślał, że Huculi zawsze odznaczali się miłością do dzieci i dbali o ich wychowanie, w którym istotną rolę odgrywał folklor.

Dzieci w przeszłości nie uczęszczały do szkół, ale folklor był dla nich rodzajem podręcznika. [...] Huculi zawsze byli pobożni. Modlili się rano i wieczorem. Istniało jednak przekonanie, że równoznaczne z modlitwą jest ciekawe opowiadanie, bajka, a nawet rozwiązywanie zagadek przed snem. Z tego widać, jak wysoko ceniili górale sztukę słowną (Pelypejko 1999: 4-5).

W moim przekonaniu jednym z zadań, jakie stawia sobie autor *Flojary*, jest właśnie zapoznanie uczniów ze światem ludowej fantazji i mądrości oraz z melodyką, rytmem i systemu wersyfikacji ludowej poezji, które są niezbędne do kształtowania zdolności twórczych u dzieci. Nie ulega wątpliwości, że materiał tej chrestomatii można wykorzystywać nie tylko do prowadzenia zwykłych lekcji w szkole, ale także do przygotowania ciekawych zajęć pozalekcyjnych z języka ojczystego i literatury.

Podsumowując, warto zauważyć, że zarówno *Plaj*, jak i *Flojara* stanowią miłowe kroki w procesie wprowadzania huculszczynoznawstwa w obręb działalności instytucji edukacyjnych regionu huculskiego. Zostały one z aprobatą i z zainteresowaniem przyjęte w środowisku nauczycieli, uczniów i rodziców. Po latach widać doskonale, że te opracowania zajmują ważne miejsce w kształtowaniu osobowości twórczej uczniów szkół huculskich, a zarazem przyczyniają się do propagowania wiedzy z zakresu krajoznawstwa, literatury, edukacji czytelnicznej i językowej, wspomagają również naukę krytycznego myślenia i doskonalenie kompetencji komunikacyjnych. Jestem przekonany, że stosowanie tych podręczników w szkołach stało się ważnym czynnikiem kształtującym postawy szacunku do ludowej kultury i zwyczajów oraz wspierającym duchową jedność pokoleń. Uważam, że aktualnie warto byłoby pomyśleć o reedycji tych publikacji (zarówno w formie tradycyjnej, jak i cyfrowej) z uwzględnieniem nowych tekstów literackich o Huculszczynie, które pojawiły się w ostatnich dziesięcioleciach. Należy również zauważyć, że omówione przeze mnie publikacje, mogłyby zostać wykorzystane jako cenny przykład i model dla podobnych wydawnictw edukacyjnych dotyczących nie tylko pozostałych regionów etnograficznych Ukrainy, ale także kultury ludowej wielu innych krajów.

TARAS PASKA

Przykarpacki Uniwersytet Narodowy
im. Wasyla Stefanyka, Iwano-Frankiowski

Bibliografia

- HORBAN', H.B.L. (ed.) (2018). *Hutsul'shchyna u vitobachenni Stanislava Vintsenza*. Ivano-Frankivs'k: Misto NV.
- KUCHER, V. (2011). *Habsburg-Lotringen Vil'hel'm Frants fon*. Kyiv: Parlaments'ke vydavnytstvo.
- LOSUYK, P. (2001). *Khrestomatiya z hutsul'shchynoznavstva*. Kosiv: Pysanny Kamin', Snyatyn: PrutPrynt.
- PELYPEYKO, I. (1996). *Play. Knyha dlya chytannya pro Hutsul'shchynu*. Yavoriv: Hutsul's'ka shkola.
- PELYPEYKO, I. (1999). *Floyara. Khrestomatiya z hutsul's'koho fol'kloru*. Kosiv: Pysanny Kamin'.
- ZINCHUK, M. A. (1994). *Z Nevycherpnoyi krynytsi: Kazky Ukrayins'kykh*. L'viv: Kamenyar.